

A gerecsei földalatti szálláshelyek denevérfaunisztikai kutatásának újabb eredményei

(VI. Magyar Denevérvédelmi Konferencia, Mártély – 2007. október 12-14.)

Juhász Márton

Gerecse Barlangkutató és Természetvédő Egyesület
juhaszm@invitel.hu

New results of the bat faunistic research of the underground shelters in the Gerecse Mts.

This study reviews the circumstances of occupancy of three underground shelters by bats in the Gerecse Mts.: the "Jura-zsomboly" (cave), the Eastern part of the "Keselő-hegyi eocénbánya" (mine) and the "Bajóti Büdös-lyuk" (cave). It brings notice (calls attention) to the dynamic changes in occupancy of shelters by bats, and refers to the fact, that these changes can be known by flexible monitoring only.

Bevezetés

A közelmúltban fejeződött be a Gerecse-hegység területén található földalatti denevérszállások kataszterének összeállítására (Juhász M. 2007). A tatabányai Gerecse Barlangkutató és Természetvédő Egyesület két évtizedes, 1986-2006 között végzett barlangi megfigyeléseinek eredményein alapuló, de a komplexitásra törekedve a publikációkban és a hozzáférhető kéziratokban szereplő adatokat – beleértve a hálózásokra, a guanó felhalmozódásokra, denevér csontmaradványokra és preparátumokra vonatkozó információkat – is feldolgozó tanulmány 96 objektum – 86 barlang és 10 felhagyott bányavárat – denevér-faunisztikai adatait tartalmazza. A kataszteri anyagba a 2006. december 30-áig felvett adatok kerültek. A megfigyelések 2007-ben természetesen folytatódtak és már eddig is szolgáltatottak olyan, a korábbiakhoz képest újdonságnak számító eredményeket, melyek méltán tarthatnak számot érdeklődésre.

Gerecsei telelési rekord a Jura-zsombolyban

A Jura-zsomboly a Kis-Gerecse fennsíkján kb. 490 m tszf. magasságban két bejáráttal nyíló aknabarlang. Keleti bejárata fix rácsoszáttal, nyugati bejárata rácsajtóval lezárt. Szűk bejárati aknája 14 m, illetve 16 m mélységben érik el a 20 m és 35 m mélységű tágas alsó aknákat. Az aknapár között egy vízszintes folyosó biztosítja az összeköttetést. A vékonypados-táblás jura mészkőben és márgában kialakult barlang járatainak összhosszúsága 137,8 m, mélysége 52 m.

A zsombolyban 1987 és 2006 között 12 téli és 11 nyári ellenőrzés történt, melyek közül mindössze 3 téli és 2 nyári volt eredményes. Az adatfelvételek során esetenként csupán a kis patkósdenevér (*Rhinolophus hipposideros*) és a közönséges denevér (*Myotis myotis*) 1-2 egyedét sikerült megfigyelni (1. táblázat).

1. táblázat. Denevérmegfigyelési eredmények a Jura-zsombolyban 1987-2006. között
Table 1. Observations of bats in the cave "Jura-zsomboly" between 1987 and 2006.

Dátum	Rhip	Mmyo
1987.02.15.	1	-
1994.01.29.	1	-
1995.01.30.	1	-
2002.08.18.	1	1
2006.08.13.	2	-

A méretei és jellege alapján elméletileg kiváló szálláshelyként számításba jövő barlang ilyen kismértékű denevérlakottságát valószínűleg a két bejárat közötti nyáron gyenge, télen igen intenzív áthúzó légmozgás okozta, mely nem felelt meg a denevérek klímaigényeinek. Mindezek alapján a barlangot eddig kis faj- és egyedszámú alkalmi téli és nyári denevér szálláshelyként tartottuk számon.

A keleti bejáratra 2006 végén nagymennyiségű avar és fatörmelék került, melynek következményeként a barlang klímája jelentősen megváltozott. A huzat megszűnt, a páratartalom magasabb lett, a hőmérséklet kissé melegebbé és kiegyenlítettebbé vált. Ezt a számukra igen kedvező változást a denevérek szinte azonnal „felfedezték” és birtokba vették a barlangot. Mindezt első ízben a 2007. február 4-ei ellenőrző bejárás során észleltük, mikor a Gerecsében rekordnak számító 178 egyedszámú, uralkodóan kis patkósdenevérek, alárendeltekben közönséges denevérek, és vízi denevérek (*Myotis daubentonii*) álló telelő állományt regisztráltunk. Ez után a megfigyeléseket havi rendszerességre sűrítve követtük a barlang denevérlakosságának alakulását (2. táblázat).

A denevérek kisebb számban a barlang szinte teljes kiterjedésében szétszóródtak, de többségük a központi szakaszban koncentráldott. A február 4-ei ellenőrzés során csupán a keleti bejárat alatti alsó akna réteglap alkotta sík mennyezetén 65, 61 és 15 egyedes laza csoportokban, egymástól néhány cm-nyire szabadon lógva összesen 141 kis patkósdenevért figyeltünk meg. Ugyanott február 24-én 69, 44 és 15 egyedes csoportokban összesen 128, március 24-én 17 és 12 egyedes csoportokban már csak 29 kis patkósdenevér tartózkodott. Május végéig az utolsó itt telelő denevér is elhagyta a barlangot.

2. táblázat. A Jura-zsombolyban 2007-ben végzett adatfelvételek eredményei

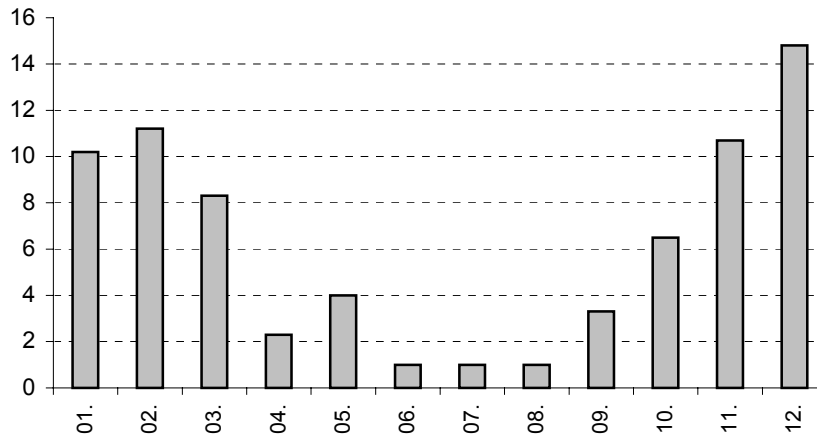
Table 2. Results of censuses of bats in the cave "Jura-zsomboly" in 2007.

Dátum	Rhip	Mdau	Mmyo	indet
2007.02.04.	158	2	16	2
2007.02.24.	130	1	12	-
2007.03.24.	34	-	12	-
2007.04.27.	4	-	-	1
2007.05.30.	-	-	-	-
2007.06.29.	-	-	-	-
2007.07.28.	-	-	-	-
2007.08.26.	1	-	3	1

Közönséges denevér szülőkolónia a Keselő-hegyi eocénbánya K-i bányavágatában

A Keselő-hegyi eocénbánya K-i bányavágata a tatabányai Keselő-hegy déli nyúlványát metsző MÁV vasúti bevágás sziklarézsűjében nyílik kb. 205 m tszf. magasságban. Tulajdonképpen két egymásra csaknem merőleges tágas vízszintes folyosóból áll, melyeket hajdan felső triász dolomitos mészkőben és középső eocén mészkőben és márgában hajtottak ki. A DNy-i vágat 16 m, a DK-i – a vasúttal párhuzamos – vágat 75,5 m hosszúságú. Ez utóbbi egy „ablakkal” is a sziklafalra lyukad. A vágatrendszer összhosszúsága 95 m.

A bányavágatban 1998 és 2006 között 26 téli, 18 tavaszi, 21 nyári és 19 őszi (összesen 84) megfigyelés történt, melyek közül 26 téli, 10 tavaszi, 3 nyári és 15 őszi (összesen 54) eredményesnek bizonyult. Az adatfelvételek során 8 denevérfaj – kis patkósdenevér (*Rhinolophus hipposideros*), vízi denevér (*Myotis daubentonii*), horgasszörű denevér (*Myotis nattereri*), nagyfülű denevér (*Myotis bechsteini*), közönséges denevér (*Myotis myotis*), közönséges késeidenevér (*Eptesicus serotimus*), barna hosszúfülű-denevér (*Plecotus auritus*), pisze denevér (*Barbastella barbastellus*) – előfordulását sikerült regisztrálni. A megfigyelések alapján a bányavágatot mindeddig helyi viszonylatban magas faj- és egyedszámú állandó téli szálláshelynek, egyben tavaszi és őszi váltószállásnak, ugyanakkor csak kis faj-és egyedszámú alkalmi nyári szálláshelynek minősítettük (1. ábra).

1. ábra. A Keselő-hegyi eocénbánya K-i bányavágata denevérlakottságának havi átlagai a 2001-2006 közötti adatfelvételek alapján

Figure 1. Average number of bats observed monthly in the Eastern part of the Mine "Keselő-hegyi eocénbánya" between 2001 and 2006.

A 2007. évi nyári ellenőrzések a korábbiakhoz képest lényegesen eltérő eredménnyel jártak. Az itt telelő denevérek fokozatosan eltávoztak, a vágat április végéig teljesen kiürült. Május végén viszont a DK-i folyosó végponti szakaszában közönséges denevérek kb. 80 egyedes csoportját észleltük, s ez a csoport június végére kb. 200 egyedes szülőkolóniává gyarapodott. Július végén a kolónia nagyságát – már az utódokkal együtt – kb. 300 egyedre becsültük. Augusztus végére a kolónia váratlan gyorsasággal felbomlott, ekkor már csak 15 fiatal példányt sikerült megfigyelniük (3. táblázat). Nem tudjuk, hogy ez a hirtelen távozás természetes volt-e, vagy valamilyen általunk nem ismert zavarás következménye. Az mindenesetre figyelemre méltó, hogy a denevéreket az egyik legforgalmasabb vasútvonalunk keltette zajhatások és rezgéshullámok látszólag egyáltalán nem zavarták.

3. táblázat. A Keselő-hegyi eocénbánya K-i bányavágatában 2007-ben végzett adatfelvételek eredményei

Table 3. Results of censuses of bats in the Eastern part of the mine "Keselő-hegyi eocénbánya" in 2007.

Dátum	Rhip	Mbec	Mmyo	Bbar
2007.01.24.	2	2	7	1
2007.02.28.	3	1	9	2
2007.03.28.	2	2	18	-
2007.04.25.	-	-	-	-
2007.05.30.	-	-	kb.80	-
2007.06.29.	-	-	kb.200	-
2007.07.28.	-	-	kb.300	-
2007.08.25.	-	-	15	-

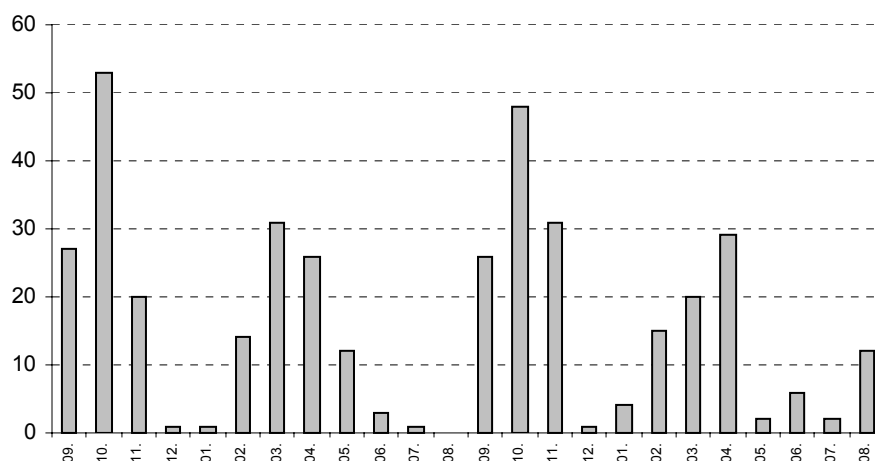
A bányavágat jelentőségét nagyban növeli, hogy a Keselő-hegyi II. triászbanya tároájában 1997-ben megismert (és akkor sajnos meg is szűnt) szülőkolónia után itt van a közönséges denevérek egyetlen jelenleg ismert gerecei földalatti szülőkolóniája.

A tavaszi és őszi váltószállások jelentősége a Bajóti Büdös-lyuk példája alapján

A Bajóti Büdös-lyuk a Domonkos-hegy fennsíkján szakadékszerű berogyásból nyílik kb. 230 m tszf. magasságban. A barlang középső eocén homokkőben alakult ki. Három szakaszra tagolható tágas, közel vízszintes folyosóból és rövid, szűk mellékjáratokból álló rendszerének összhosszúsága 50 m. A barlang klímája kissé eltér az átlagostól, páratartalma 80-85%, hőmérséklete télen sem csökken 11,5-12°C alá.

A barlangban az ellenőrzések 2005 szeptemberéig csak szórványosak voltak, azóta viszont havi rendszerességűek. Az 5-5 téli, tavaszi és nyári, valamint 6 őszi (összesen 21) megfigyelés közül mindössze 2 nyári volt eredménytelen. Az adatfelvételek során 4 denevérfaj – kis patkósdenevér

(*Rhinolophus hipposideros*), kereknyergű patkósdenevér (*Rhinolophus euryale*), közönséges denevér (*Myotis myotis*), pisze denevér (*Barbastella barbastellus*) – előfordulását sikerült regisztrálni, a kis patkósdenevér egyértelmű dominanciájával, a másik három faj egyedeinek alkalomszerű felbukkanásával. A barlang érdekessége az, hogy a kis patkósdenevérek nem téli vagy nyári szálláshelyként, hanem tipikusan tavaszi és őszi váltószállásként használják (2. ábra). A tavaszi időszakban 30, az őszi időszakban 50 körüli egyedük húzódik meg a barlangban. Jól követhető az állatok barlangon belüli mozgása, elrendeződése is. Azt, hogy a külső, a középső vagy a belső szakaszban koncentrálnak, feltételezhetően a speciális mikroklíma viszonyok határozzák meg. Mindenesetre az ilyen jellegű földalatti szálláshely használat jelenlegi ismereteink szerint egyedülálló a Gerecsében.

2. ábra. A Bajóti Büdös-lyuk denevérlakottsága a 2005. szeptember és 2007. augusztus közötti adatfelvételek alapján

Figure 2. Number of bats observed in the cave "Bajóti Büdös-lyuk" between September 2005 and August 2007.

Összefoglalás

Jelen beszámoló célja a Jura-zsombolyban, a Keselő-hegyi eocénbánya K-i bányavágatában és a Bajóti Büdös-lyukban a közelmúltban végzett megfigyelések a korábbiaktól vagy a megszokottól eltérő

eredményeinek bemutatásán túlmenően felhívni a figyelmet a denevérek szálláshelyválasztásának és használatának dinamikus változásaira. E változások módszeres feltárása és követése kizárólag a monitoring-rendszer rugalmas alkalmazásával valósítható meg.